

Historiallisen ajan arkeologian itse-tutkiskeluja

John Moreland: *Archaeology and Text*. Duckworth. London 2001. 144 s.

■ Suomen keskiajan tutkimuksen voimistuminen 1900-luvun lopulla on tuotu usein esiin niin arkeologian kuin historiankirjoituksenkin puolella. Silti niiden väliset yhteydet ovat jääneet vaille laajempaa keskustelua. Tavallisesti toisen alan tietojen hyödyntäminen jää syystä tai toisesta vajavaiseksi, mikä toiselta puolelta yleensä myös huomataan. Esimerkiksi käy historioitsija Mika Kallioisen teokset *Kauppias, kaupunki, kruunu* (2000) sekä *Kirkon ja kruunun välissä* (2001) ja niiden saama arvostelu (*Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti* 3/2000 ja 2/2001).

Tavallisesti historiallisen ajan arkeologit ovat niitä, jotka ovat kokeneet suhteensa historiaan ongelmalliseksi. On haluttu puolustaa ja oikeuttaa oman alan olemassaoloa. Ruotsalaisen arkeologi Anders Andrénin *Mellan ting och text* (1997) oli ensimmäinen kattava pohjoismainen pyrkimys määrittää historiallisen ajan arkeologian suhde yhtäältä arkeologiaan ja toisaalta historiaan. Andrénin teoksen pohjana ovat alan historia sekä nykyiset käytännöt.

Teoksessaan *Archaeology*

and Text (2001) myös John Moreland pyrkii määrittämään historiallisen ajan arkeologian alaa. Sheffieldin yliopistossa arkeologian luennoitsijana toimivan Morelandin lähestymistapa on voimakkaan teoreettinen ja aiempia oletuksia kyseenalaistava. Hän kummeksuu menneisyyden tutkimisen epistemologista jakautumista yhtäältä kirjoitetun sanan ja toisaalta aineellisten esineiden alueisiin. Kirjallinen aineisto on nostettu niin ensisijaiseksi, että menneisyys on jaettu sen läsnäolon perusteella esihistoriaan ja historiaan. Morelandin mukaan kirjoitettu lähde ei kuitenkaan ole sen neutraalimpi kuin arkeologinena ja molempia varten on luotu erilaisia metodeja, joilla lähteiden ongelmallisuuksia on ratkottu. Miksi siis kirjalliset lähteet ovat niin ensisijaisia?

Kirjoitettujen lähteiden valta-aseman taustalla Moreland näkee nykyajan yleisen tekstikeskeisyyden. Hän pyrkii osoittamaan tekstikeskeisyyden historiallisuuden ja perusteettomuuden tarkastelemalla kirjoitetun sanan, esineiden ja puheen välisiä suhteita keskiajalta lähtien. Varhaiskeskiajalla kirjoitettu sana ei ollut tiedon keskiössä, vaan tekstit toimivat lähinnä muistiteknisinä apuvälineinä. Ne olivat tuki puheelle: eräänlaisia esityslistoja ja vakuuksia, eivät itsessään oleellisia. Tekstien rinnalla tai peräti asemesta puhe ja aineellinen kulttuuri muodostivat yhteisten muistojen varastoja ja välineitä tuottaa merkityksiä maailmaan.

Tekstikeskeisyys kuitenkin valtasi alaa keskiajan kuluessa etenkin teologiassa. Kehitys

kulminoitui kirjapainotaitoon ja reformaatioon, joka pyrki hävittämään katoliset muistot ja katkaisemaan elävän yhteyden niihin. Tästä katkoksesta menneisyyden muistoihin Moreland katsoo kummunneen uuden ajan antikvaarisen tutkimuksen: muistojen kyllästävä, eletty maisema muuttui tutkimuksen ja rekonstruktion kohteeksi. Tekstikeskeisyys välittyi edelleen myöhempään historiankirjoitukseen ja on pohja sen teksteille myöntämälle ensisijaisuudelle.

Jaottelu kirjoitettuun sanaan ja esineisiin on ajanut Morelandin mukaan myös historiallisen ajan arkeologian palvelijan asemaan historiankirjoitukseen nähden. Hän kohdistaa kritiikkinsä nimenomaan arkeologeihin sekä heidän käsityksiinsä alan asemasta ja mahdollisuuksista: historiallisen ajan arkeologia on sisäistänyt kirjoitetun sanan tyrannian ja muovannut kysymyksensä sen mukaisesti. Arkeologiaan on iskostunut ajatus aineellisten lähteiden vaihtelevasta soveltuvuudesta menneisyyden eri puolten tutkimiseen. Varmimmin aineistosta tavoitettavaksi on koettu erilaiset valmistustekniikat. Niitä epävarmemmin arkeologia puhuu toimeentulostrategioista ja sosiaalisista instituutioista.

Lähes arkeologian saavuttamattomiin jäävät uskonnollinen ja muu henkinen elämä. Historiallisen ajan arkeologiaan siirrettynä ajatus rajoittaa arkeologian tutkittavaksi teknologian ja toimeentulostrategiat. Sen sijaan sosiaaliset suhteet, ideologiat sekä uskonto jätetään historioitsijoille. Arkeologian rajoittuneisuus men-

neisyyden ”alemmille” tasoille yhdistyy työnjakoon, jossa rahvaan tutkimus jää arkeologialle eliitin tutkimuksen rajautuessa historiankirjoituksen piiriin.

Morelandin mukaan historiallisen ajan arkeologian perusongelma on se, että tekstejä ja esineitä käsitellään yksinkertaisesti todisteina *menneestä*. Kuitenkaan menneisyyden lähteet eivät ole olemassa vain tutkijoiden iloksi. Menneisyyden tekstit ja esineet tuotettiin tietyssä yhteisössä ja ne tuotivat *menneisyydessä* sosiaalisia suhteita ja valtarakenteita. Arkeologiassa uudemmat tutkimussuunnat ovat vakiinnuttaneet käsityksen aineellisesta kulttuurista merkityksiä kantavana ja sosiaalisia suhteita aktiivisesti tuottavana. Tämä käsitys arkeologien olisi yhtälailla ulotettava menneen teksteihin ja luovuttava niiden käsittelemisestä neutraaleina ja totuutta sanelevina.

Historiallisella ajalla ei ole ollut tekstitömiä kolkkia. Tekstien tuotanto eli kirjoitustaito muovasi koko mennyttä yhteisöä, ja sanan mahti kosketti myös lukutaidottomia. Jako kirjoitustaitoisiin ja -taidottomiin rakensi radikaalisti yhteisön jäsenten identiteettiä. Kirjoittaminen oli yksi vallan teknologioista, ja se määrittäi kaikkien yhteisön jäsenten sosiaalisia suhteita. Hallittujen hiljaisuus ei ole vain heidän poissaoloaan tekstilähteistä: heidät hiljennettiin erilaisten valteknologioiden avulla, jotka perustuivat sekä aineellisiin että kirjoitettuihin välineisiin. Historiallisen ajan arkeologian pyrkimys etsiä menneestä ”tekstitömiä” alueita, joihin se

sitten voi asettaa itsensä, tekee arkeologiasta aina historialle alisteista ja perustuu väärälle käsitykselle menneisyyden aineellisesta kulttuurista sekä kirjoitustaidosta.

Morelandin päätyykin seuraavanlaiseen määritelmään historiallisen ajan arkeologias- ta: kyseessä on käytäntö, joka ymmärtää, että artefaktit ja tekstit ovat enemmän kuin todisteita menneestä, että niillä oli vaikutusta menneisyydessä; historiallisen ajan arkeologia on käytäntö, joka pyrkii määrittämään tavat, joilla esineitä ja tekstejä käytettiin sosiaalisten suhteiden ja identiteettien rakentamiseen tietyissä historiallisissa olosuhteissa. Määritelmällään Moreland tulee lähelle David Gaimsterin (mm. *German Stoneware 1200–1900*, 1997) ja Anders André- nin tapaa tutkia historiallisen ajan aineellista kulttuuria. He eivät keinotekoisesti pidättäydy kirjallisten ja kuvallisten lähteiden kattavasta hyödyntämisestä, vaan pyrkivät lähestymään aineellista kulttuuria kokonaisvaltaisesti ja kriittisesti sosiaalisten käytäntöjen alueena.

Morelandin ajattelun kritiikki kiertyy historiallisessa arkeologiassa vallitsevan presentismin ympärille. Arkeologia siirtää nykyisen tekstikeskisyyden suoraan menneisyyteen ja kadottaa menneen radikaalin erilaisuuden. Presentismistä hän syyttää myös arkeologian postmodernistisia suuntauksia: hylätessään objektiivisuuden postmoderni historiakäsitys hylkää mahdollisuuden kohdata menneisyys. Tutkimisesta tulee vain merkityksetöntä puuhastelua. Morelandin

väitteet jättävät kirjaan ummehtuneen sivumaun, etenkin koska hänen ajattelunsa pohjaa paljolti postmodernistisiin aineksiin. Nykyisellään Morelandin hyökkäys on karkea ja täysin turha.

John Morelandin teos on luettava ensisijassa historiallisen ajan arkeologian itsekritiikkinä eikä ehkä niinkään historioitsijoiden kritiikkinä. Hänen mukaansa arkeologit ovat itse hyväksyneet kirjoitet- tujen lähteiden tyrannian. Historiankirjoituksessa tietoisuus lähteiden sitoutuneisuudesta sosiaalisiin rakenteisiin onkin jatkuvasti läsnä, ja sen piirissä on jo kauan pyritty antamaan hiljennetyille ääni lukemalla kirjallisia lähteitä uusin tavoin. Morelandin näkökulman keskittyminen englantilaiseen tutkimukseen sekä kirjan pamphettimainen sivumäärä kertovat halusta synnyttää keskustelua Iso-Britanniassa, mutta puheenvuorossa on aineksia laajempaan historiallisen ajan arkeologian uudelleentarkaste- luun.

Visa Immonen